

цепцията на неговата поезия и публицистика в чешка среда. Тук заслужават внимание критическите оценки на автора по повод интерпретацията на идеологията и поетическото творчество на Христо Ботев в Чехия, усилията му да извлече и свърже тези интерпретации с цялостния контекст, в който попадат Ботевите преводи, със „степената на симпатии или антипатии към идеята същност на Ботевото творчество“, регулирани от характера и пивото на обществения и политическата активност в самата Чехия, от характера и същността на идеологическите и естетическите позиции. Така авторът успява да изгради една явна в основата си представа за различните моменти, през които минава възприемането, а оттам и отношението към личността и литературното дело на Христо Ботев в Чехия.

Общата панорама на чешко-българските литературни и културно-исторически взаимодействия се допълва и обогатява от редица още студии и статии („Отношението на Иван Вазов към Чехия и чешката култура“, „Към проучванията на живота и творчеството на Кирил Христов“, „Бедриж Вайлашек и Йордан Йовков“, „Нерудовата арабеска „Лоретанските камбанки“ и поетичната перифраза на Е. Багряна“, „Никола Вапцаров и Иржи Волкер“ и др.), което не само свидетелства за постоянен интерес на чешкия учен към тази проблематика, но е и един повик към по-младото поколение чешки българисти и български бохемисти за разширяване и задълбочаване на изследванията в тази важна област на славистиката. Книгата на Зденек Урбан — потвърждение и продължение на дългогодишните му усилия, създава в същото време необходимите предпоставки за това.

Николай Даскалов

LITERARISCHE WIDERSPIEGELUNG, GESCHICHTLICHE UND THEORETISCHE DIMENSIONEN EINES PROBLEMS.

Herausgeber: Akademie der
Wissenschaften der DDR.
Leitung und Gesamtreдаktion Dieter
Schlenstedt.
Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1981. 758 S.
ЛИТЕРАТУРНО ОТРАЖЕНИЕ.
ИСТОРИЧЕСКИ И ТЕОРЕТИЧНИ
ИЗМЕРЕНИЯ НА ЕДИН ПРОБЛЕМ.
изд. Академия на науките на ГДР.
Ръководство и редакция Дитер Шленщед.
Ауфбау-верлаг Берлин и Ваймар, 1981. 758 с.

През 1976 г. колектив изследователи от Академията на науките на ГДР публикува „Общество. Литература. Четене“, приносен теоретичен труд върху проблеми на литературната рецепция. Може би малко неочакван за онези, които го познават, е теоретичният ракурс в новия сборник студии на изследователите, осъществен под ръководството на Дитер Шленщед. Авторы на сборника са Карлхайнц Барк, Бригите Бурмайстер, Мартин Фонтнус, Волфганг Клайн, Дитер Кли-

хе, Ханс-Юрген Ленерт, Роземари Ленер, Ингеборг Мюлц-Кьонен и Клаус Шедде.

Техните научни търсения са обхванати по хронологическите си рамки и разностранни по конкретния си обект на изследване. Но те са обединени от стремежа да се постави в нова светлина един традиционен за марксистическата литературна теория проблем — отражението в литературата. Преосмислянето и уточняването на този проблем е необходимо според авторите с оглед на развитието на художествената практика и на литературната теория — възникването на нови художествени явления и теоретични схващания, кристализирани във връзка с тях през последните десетилетия (включване на комуникативните и функционалните аспекти в разглеждането на литературата).

Мотивите за избора на проблематиката, принципите и общата изходна позиция на нейното разработване са пояснени в предговора от Дитер Шленщед. Авторите са водени от амбицията да дадат свой принос в разработването на въпроса за отношенията на отражение (Widerspiegelungsbeziehungen) в литературата, като изхождат от разбирането си за принципно важната роля на идеята за отражението в марксистическата теория за изкуството и литературата. Анализират и историческото развитие на тази теория, те отбелязват наличието на противоречие „между решителността, с която по принцип се отстоява идеята за отражението, и слабата общовалидност на конкретните ѝ интерпретации“. Спорните въпроси засягат според тях не само нейното значение, но и преди всичко нейното съдържание. Съвременната постановка на проблема „отражение“ изисква да се отчетат и да се превзъмат както абсолютизирането, така и едностранчивостта или опростяването му. Книгата „съдържа предложение за решаване на проблемната ситуация“, като не просто взема отношение към полемиката „за“ и „против“ използването на категорията отражение, но осмисля преди всичко актуалното ѝ значение и приложение в марксистическата литературна наука.

Със своя труд авторите отговарят също на въпроси и критика, отправени към „Общество. Литература. Четене“ и опиращи до проблема за отражението. В тази насока тяхното ново изследване е и самокритично продължение и доразвиване на продуктивните теоретико-методологически принципи на „Общество. Литература. Четене“.

Със съзнание за трудностите и рисковете на избраната тема, пред вид на еволюиращите във времето и често противоречащи си интерпретации на теорията за отражението, на нейното точно съдържание и използване в литературната теория, авторите не търсят окончателни отговори на проблема. Чрез неговото историческо осмисляне и съвременно осветляване те се стремят да разкрият идеята за отражението откъм нейните продуктивни възможности за характеризиране

на отношенията между литература и действителност, за изследване на литературните явления и дейност, на литературната продукция и рецепция в тяхната връзка с обществения живот. Обръщайки се към тази проблематика, те не абсолютизират своята гледна точка, а я схващат по-скоро като една от възможностите за обогатяване и развитие на литературната наука. Техните усилия са насочени към една бъдеща проблемно ориентирана теоретична история, чиято основа поставя изследването им.

Тази перспективна задача предполага диференцирано историко-аналитично разглеждане на различните схващания за теорията на отражението, на нейното приложение през различни етапи от развитието на марксистическата теория на литературата и изкуството. Целта не е да се продължи линията на обясняване или противопоставяне на верни и погрешни, едностранчиви или абсолютизиращи една определена посока възгледи, а да се открият несъгласието или недокрай разработени перспективни аспекти на идеята за отражението.

Като развиват схващането си за литературата като многообразно поле на отношения, авторите се опитват да обхванат избраната проблематика през призмата на противоречивото развитие и взаимодействие на художествена практика и теоретично мислене, да разработят функционално понятие за многостранните и сложни отношения на отражение в литературата. „Избягвайки както идентифицирането на познание и отражение, така и тяхното противопоставяне — подчертава в предговора Дитер Шленцед, — ние работим с понятие за отражение, което е определено, комплексно и само по себе си противоречиво диференцируемо. Към това ни тласка не любовта към абстракцията, нито пък желанието най-после да открием „същинския“ смисъл на „отражението“. По-скоро смятаме, че в такова понятие за отражение може да се съдържа един от инструментариумите за функционално и комуникативно насочена теория, същевременно за такава теория, която позволява преодоляване на възникналния разрыв между литературна теория и практика.“

В своите търсения авторите се чувствуват подкрепени от независимо възникналите в последно време паралелни опити на изследователи от ГДР за нова постановка на проблема за отражението. По-нататъшното му разработване, както и по-нататъшното развитие на марксистическата теория на изкуството, на материалистическата диалектика в тази област е за тях не само интердисциплинарна задача, но и „колективен процес на познание, при който научните спорове могат да бъдат само насърчаващи“.

Съвременното схващане за отражението не като застинала категория, а като възел от сложни, многостранно обусловени отношения, като идея, криеща в себе си все още

неразработени страни и възможности, получава в книгата своите исторически очертания, чрез теоретични и литературни изследвания, в които „въз основа на избрани парадигми са развити систематични аспекти на темата“. Тази формулировка, както и съзнанието за границите, поставени от сегашното състояние на научното изследване и познание, мотивират решението на авторите да не търсят изчерпателност в хронологически план, пълно систематично очертаване на историческите етапи. Избирателният подход им позволява да съсредоточат вниманието си върху няколко ключови момента от развитието на теоретичното мислене и на художественото съзнание. Изследвайки историко-теоретичните измерения на проблема, авторите се спират на следните въпроси: идеята за отражението в развитието на марксистическата литературна наука, нейната предистория в теорията за мимезиса и подражанието, нейните интерпретации в по-ново време. Историко-литературният дял обхваща: проблеми на реализма и модернизма през XIX в., проблеми на социалистическия реализъм през XX в. и тяхната връзка с развитието на теоретичната мисъл.

Въвеждаща в проблематиката и обобщаваща в теоретико-методологически план характера на сборника е студията на Дитер Шленцед „Проблемно поле — отражение“. В нея е направен опит за „систематика на диалектически диференцираните отношения“, като са разглеждани многообразните измерения и структурата на отражението. Поставяйки въпроса за съществуването на общи моменти въпреки ясно открояващите се различия в марксистическата литературно-теоретична мисъл при определянето и използването на категорията, авторът разработва основни характеристики на понятието отражение. Литературната дейност и литературният процес като „част от индивидуалния и обществения живот“ са „в своята същност хетерогонни“; продуктите на литературната дейност, резултатите на литературния процес следва да се разглеждат откъм отношенията на отражение. Тези отношения имат „закономерен характер“, но тяхната закономерност е валидна само „в рамките на една диалектика, която признава относителна автономност и автаркистичност (черпене само от собствените източници) на литературата и която интегрира структурата на отражение с нейните три релации на диференцираност, обусловеност и съотносимост в по-голямото многообразие от отношения, което съставя литературата като цялост“. Авторът се спира на различните интерпретации на категорията отражение в марксистическата теория на изкуството и литературата, разбирайки като „стъпала на един теоретичен процес“ и гледящи се върху подчертаването на даден аспект — социологически, гносеологически и функционални взаимовръзки в отражателния процес. Познавателно-теоретичният процес,

чрез който се е стигнало до „по-адекватно схващане за различните „страни“ на отношението изкуство — действителност“, разкрива как категорията отражение постепенно загубва „неограничения си значението“ и започва да доказва своята частичност в такава степен, в каквато литературата започва да се разглежда „вече не само от гледна точка на нейната зависимост, а все повече и повече на нейната същност като действителен момент на обществения живот“ и да тласка откук нататък към „преосмисляне на взаимодействието репродукция — продукция“. Идеята за отражението може да има в тази светлина „само характера на приближаване към действителността дотогава, докогато обхванатите от нея отношения не са определени като моменти в един комплексен процес на усвояване“.

Принципните моменти, разработени в студията, намират своеобразно продължение и в останалите изследвания с историко-теоретичен характер, което потвърждава общото впечатление за теоретико-методологическото единство на сборника. В изследването на Мартин Фонтнус „Краят на една форма на мислене. За разрушаването на принципа на подражанието през XVIII в.“, чието заглавие подсказва насоката на авторовите търсения и разсъждения, се поставя въпросът за принципните промени, с които е свързано дефункционализирането на принципа на подражанието, и се обосновава защо този период принадлежи „само към предисторията, не към историята на отражателната теория в марксистката естетика“. Друг аспект от историческите измерения на проблема отражение е избрал Ханс-Юрген Ленерт, чиято статия има за тематична рамка теоретични спорове в съветското литературознание през 20-те години и е определена от стремежа да се открият в тях продуктивните моменти и по-специално продуктивното методическо ядро и принос на руските формалисти, школата на Переверзев и схващанията на Медведев за изясняване на проблема за отношението между отражение и специфика на литературната дейност. Мост към теоретичните опити и предложения в съвременността прехвърля изследването на Бригите Бурмайстер „Продукция, не отражение“, в което е направен критичен преглед на литературната концепция на групата „Тел Кел“ с оглед на заемащата централно място в нея полемика с теорията на отражението.

Посочените статии са подредени съобразно хронологията на разглежданата в тях проблематика. Този структуриращ принцип е спазен и при изследванията, които търсят литературно-историческите измерения на проблема отражение и неговото актуално значение за литературната история, като разглеждат възлови моменти на литературния процес. Между тях са изследванията на Клаус Шедке „Реалистична литература — Литературно познание за действителността“

(върху материал от историята на руския реалистичен роман — Пушкин, Гогол и Лев Толстой) и на Карлхайнц Барк „Бодлеровата естетика на модернизма. Отражение и определяне като проблеми на една поетика.“ Те се допълват взаимно не само по отношение на разработваните теми, но и по отношение на опита да открият спецификата на литературното отражение, да изпробват методическите възможности за разглеждане на литературните отношения и литературната история в тяхната комплексно обусловена и специфична връзка с обществените процеси. Този опит е продължен в статията на Роземари Ленер, Дитер Кликх и Волфганг Клайн, в които са разработени въпроси на литературната програматика в Съветския съюз през 20-те години, на реалистичното отражение при Лукач, Бехер и Брехт и на реализма в творчеството на Луи Арагон. Хронологическият скок от руската реалистична литература и френския модернизъм към проблемите на социалистическия реализъм през XX в. не нарушава впечатлението за целенасоченост и методологическо единство на сборника, а се възприема като необходимо допълнение към разглежданата проблематика. Успешна стъпка към нейното съвременно осветляване е студията на Ингеборг Мюнц-Кьонен „Отражение посредством фантазия и конструкция. Проблеми на отражението в художествено-теоретичното мислене на Ханс Айслер“, която прехвърля мост към интердисциплинарното изследване на проблема и която още веднъж ни убеждава в продуктивността на избора от авторите на сборника подход, в плодотворността на техните усилия да обхванат аспекти на отражението в изкуството, прониквайки в диалектиката на отношението художествена практика — теоретично мислене.

Наред с прецизността, задълбочеността и аналитизма читателят сигурно ще забележи и високостепента на авторите към него — те му предлагат нелек диалог, при който удовлетворението може да се получи не само от стимулиращите мисленето въпроси, но и от „преборването“ със сложна материя, поднесена в утежнена езикова форма. В порядъка на забележките, към които отнасям и тази за езика, ще посоча и един пропуск, който е изненадващ може би най-вече за българския читател. При историко-аналитичното разработване на проблематика, в изследването на която българската философска и естетическа мисъл има признат принос, не би следвало да отсъства поне името, ако не позоваване или оценка на постановките на Тодор Павлов, чийто основни трудове са преведени при това в ГДР. Но, разбира се, право на авторите е да правят своя избор, а на читателите — да изграждат своята оценка.

Бисерка Рачева

SOMMAIRE

<i>90 ans de la naissance d'Elisabeth Bagriana</i>	3
Dora Koleva — La source toujours jaillissante de la poésie d'Elisabeth Bagriana	

Guéorgui Dimov — Ludmil Stoyanov — écrivain militant et humaniste, zéléateur de la paix et de la justice dans le monde (à l'occasion des 95 ans de sa naissance et du dixième anniversaire de sa mort)	24

Milio Petrov — Histoire et Littérature (de la spécificité du roman historique)	43
Julia Nicolova — La „sonorité“ étrangère et la tentative de la surmonter dans la fable littéraire pendant la Renaissance bulgare	64
Siméon Hadjikossev — L'odyssée étrange du modernisme bulgare	72
Migléna Nikoltchina — Byron et le mythe de Prométhée (une version romantici- ciste)	86
S. A. Zavadski, L. I. Novikova (Moscou) — Art et Civilisation	103
<i>Problèmes de la traduction poétique</i>	
Lubène Lubénov — Procédés typiques de la rime dans la traduction versifiée	127
<i>Communications scientifiques</i>	
Boniou Anghélov — Contemporains de Païssi	147
Nicolaï Arétov — La réception de Benjamin Franklin en Bulgarie durant la Renaissance	155
Margarita Slavova, Tzanka Racheva — Du rôle fonctionnel-stylistique des antroponymes dans le texte artistique (Observations sur les „Légendes de la Stara Planina“ de Yordan Yovkov)	163
<i>A travers de la presse étrangère</i>	
Lu dans les revues littéraires de la République Démocratique Allemande et de la République Fédérale Allemande	168
<i>Revue</i>	
Sabina Beliaeva — „Yordan Yovkov. Nouvelles recherches“, Recueil	173
Nicolaï Daskalov — „Tchèques et Bulgares. Rapports de mutualité culturelle“, par Zdenek Urban	177
Bisserka Racheva — „Literarische widerspiegelung. Geschichtliche und theoretische dimensionen eines problems“, Recueil	178

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБЕМ
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИШАВАЩИ
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52,
бл. 17, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература
при БАН
1983
с/о Jussaur, Sofia

Технически редактор К. Иванова

Коректор Е. Котева

Дадена за набор на 10. III. 1983 г.

Подписана за печат на 25. VI. 1983 г.

Формат 700/1000/16

Печатни коли 11,25

Издателски коли 14,58

Тираж 1650

Изд. индекс 9217

Годишен абонамент 12 лв.

Отделна книжка 1,30 лв.

Печатница на Издателството на Българската академия на науките

1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6

Поръчка № 241